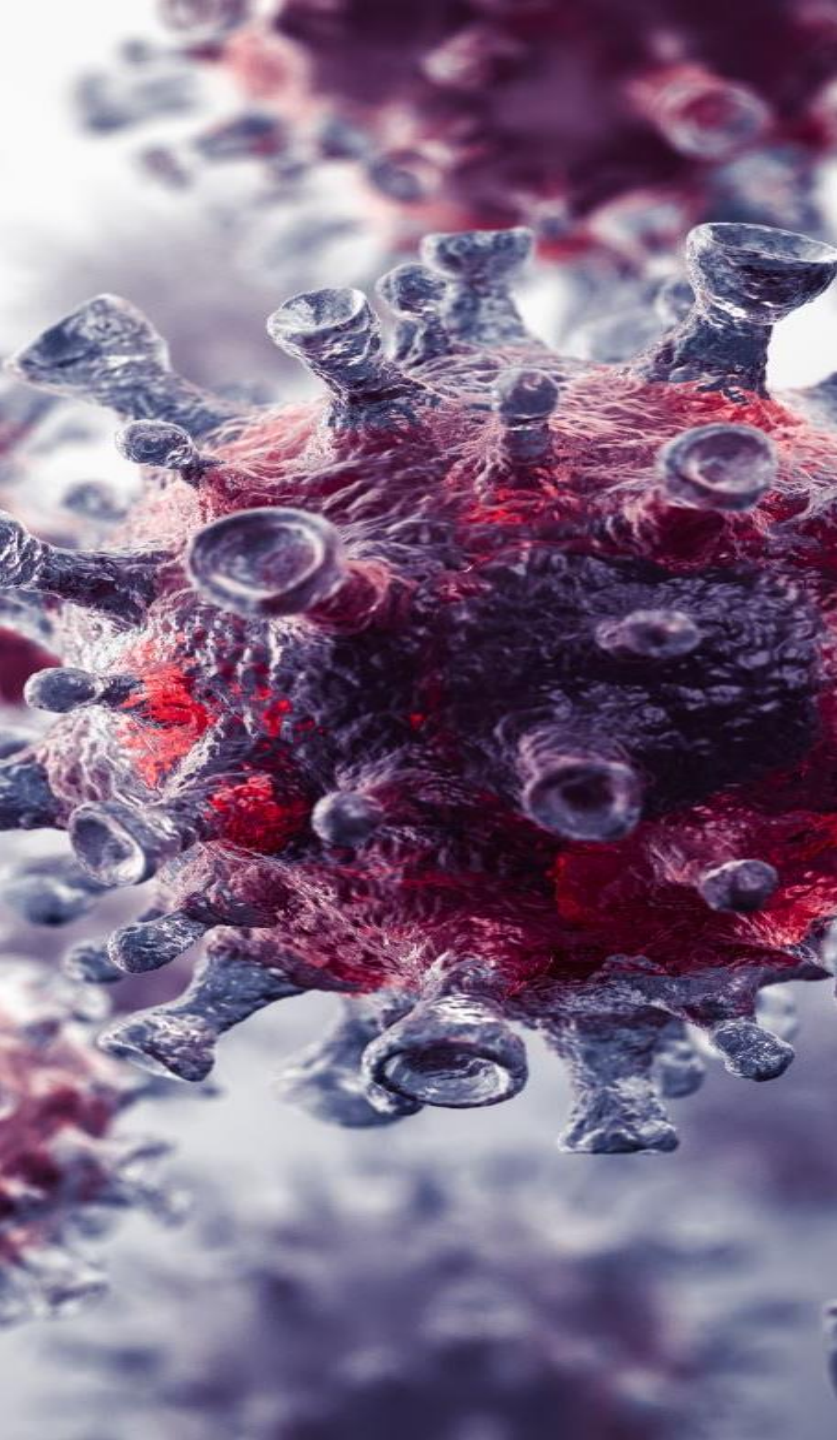

19. YÜZYIL OSMANLI DEVLETİ'NDE SALGINLAR ve UYGULANAN TEDBİRLER

1

Hazırlayan: Arş. Gör. Yunus Ballı

TEMEL KAVRAMLAR

- **Salgın:** Bir hastalığın yaygınlaşması ve birçok kimseye birden bulaşması; epidemi.
- **Veba:** Hasta farelerden insana geçen bir mikrobun oluşturduğu bulaşıcı, öldürücü bir hastalık; taun.
- **Kolera:** Kolera, 'vibrio cholerae' bakterisinin neden olduğu, akut ve şiddetli ishal ile seyreden, bağırsak enfeksiyonuna bağlı olan bir hastalık.
- **Karantina:** Çiçek, kolera, veba, sarıhumma, tifo, sıtma vs. bulaşıcı hastalıklardan herhangi birinin görüldüğü toplu taşıma araçlarıyla yolculuk yapan veya salgın olan bir ülkeden gelen yolcu ve eşyaların ülkeye giriş yapmadan ve halk ile temas etmeden önce belirlenen bir yerde tecrit edilmesi ve bu süre zarfında uygulanan sağlık önlemlerinin tümüne verilen addır.
- **Tahaffuzhane:** Sefer sırasında, yolcu ve çalışanların arasında bulaşıcı hastalık görülen gemilerin karantina sürelerini geçirmeleri, gerekli sağlık önlemlerinin alınması ve hastaların iyileştirilmeleri için büyük limanlara yakın kıyılara kurulmuş sağlık kuruluşu. Osmanlıda karantina yerine usul-i tahaffuz, karantina haneler için ise daha çok tahaffuzhane kullanılırdı.

ÜÇ EVREDE SALGINLAR

- **BİRİNCİ EVRE:** «MÖ 500 ile MS 1500 tarihleri arasında yaşanan salgınları içermektedir. Bu tarihler arasında gerçekleşen salgınlara örnek olarak MS 540'lardaki Jüstinyen, MS 639'da Amvâs ve 1347'deki Kara Veba'yı sunabiliriz. Bu zaman diliminde salgının yayıldığı alan genellikle Avrasya ortak havuzudur.»
- **İKİNCİ EVRE:** «MS 1600-1700 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Bu zaman dilimin de salgının yayıldığı Avrasya ortak havuzuna, Avrupa havzasının da dahil olduğunu görmekteyiz.»
- **ÜÇÜNCÜ EVRE:** «1800'lü yıllardan itibaren modern dönemde yaşanmaktadır. Özellikle 2003'te Sars, 2007-14 yılları arasında Ebola ve Aralık 2019'da ortaya çıkan Covid-19 salgınları dikkat çekmektedir.»

KITALARARASI ÜÇ VEBA SALGINI

- VI. yüzyılda yaşanan Jüstinyen (Doğu Roma imparatoru) Salgını
- XIV. yüzyıldaki Kara Ölüm (Avrupalılar vebayı bu isimle anarlar.)
- 1860'larda patlak verip 1890'larda şiddetlenen ve 1960'lara kadar etkileri süren Üçüncü Veba Salgını.

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E SALGIN HASTALIKLAR VE KAMU SAĞLIĞI

EDİTÖRLER
BURCU KURT
İSMAİL YAŞAYANLAR

Trebizonde. Souvenir de l'hôpital "Acritéon,,.

TARİH VAKFI YURT YAYINLARI

OSMANLI DEVLETİ'NDE VEBA RİSALELERİ

- Taşköprizâde Ahmed Efendi: Risâletü'ş-şifâ' li-(fî)edvâ' i'l-vebâ'
- İbn Hâtime: Taḥşîlü ğarazi'l-kāşîd fî tafşîli'l-marazi'l-vâfid
- İdrîs-i Bitlisî: Risâletü'l-ibâ' 'an mevâkı'i'l-vebâ'
- Ali Hibrî Efendi: Fevâid-i Hibriyye

TOPLUMSAL Tarih

296
AĞUSTOS
2018

Bu Dünyadan
Dünya Tarihçisi
W. H. McNeill Geçti
Alâeddin Şenel

Maraz-i Sâri, Emrâz-ı Müstevlî: Tarihte Salgın Hastalıklar

İsmail Yaşayanlar'ın hazırladığı dosya Dünya ve Türkiye tarihinde farklı dönemlerde büyük yıkımlara sebep olan veba, kolera, sıtma, difteri, trahom ve frengi gibi hastalıkları ele alıyor. Berrak Burçak, Chris Gratien, Onur Sadık Karakuş, Eminalp Malkoç, İ. Arda Odabaşı, Ceren Gülser İlikan Rasimoğlu, Nükhet Varlık ve Yücel Yanıkdağ'ın kaleminden, sayfa 28

OSMANLI DEVLETİ'NDE VEBA FETVALARI

- XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren vebanın bulaşıcılığı görüşü ağırlık kazanmış, dolayısıyla önceki dönemlerin eserlerinden farklı olarak salgının görüldüğü yerden havası temiz olan bir yere gitmenin cevazıyla ilgili fetvalar verilmiştir.
- Ebüssuûd Efendi'nin de bu konuda fetvaları mevcuttur. Tâundan (vebadan) kaçmaya şer'an izin olup olmadığı sorusuna karşılık Hak Teâlâ'nın kahrından lutfuna sığınmak niyetiyle câiz olacağı yolunda fetva vermiş, küçük bir çocuğu salgın esnasında şehre getirip ölümüne yol açan kimsenin diyet ödemesi gerektiğini belirtmiştir. Öte yandan tâundan kaçıp görevini yapmayan imam ve müezzin gibi vazifeliler için ta'zîr ve azil cezasına hükmetmiştir.

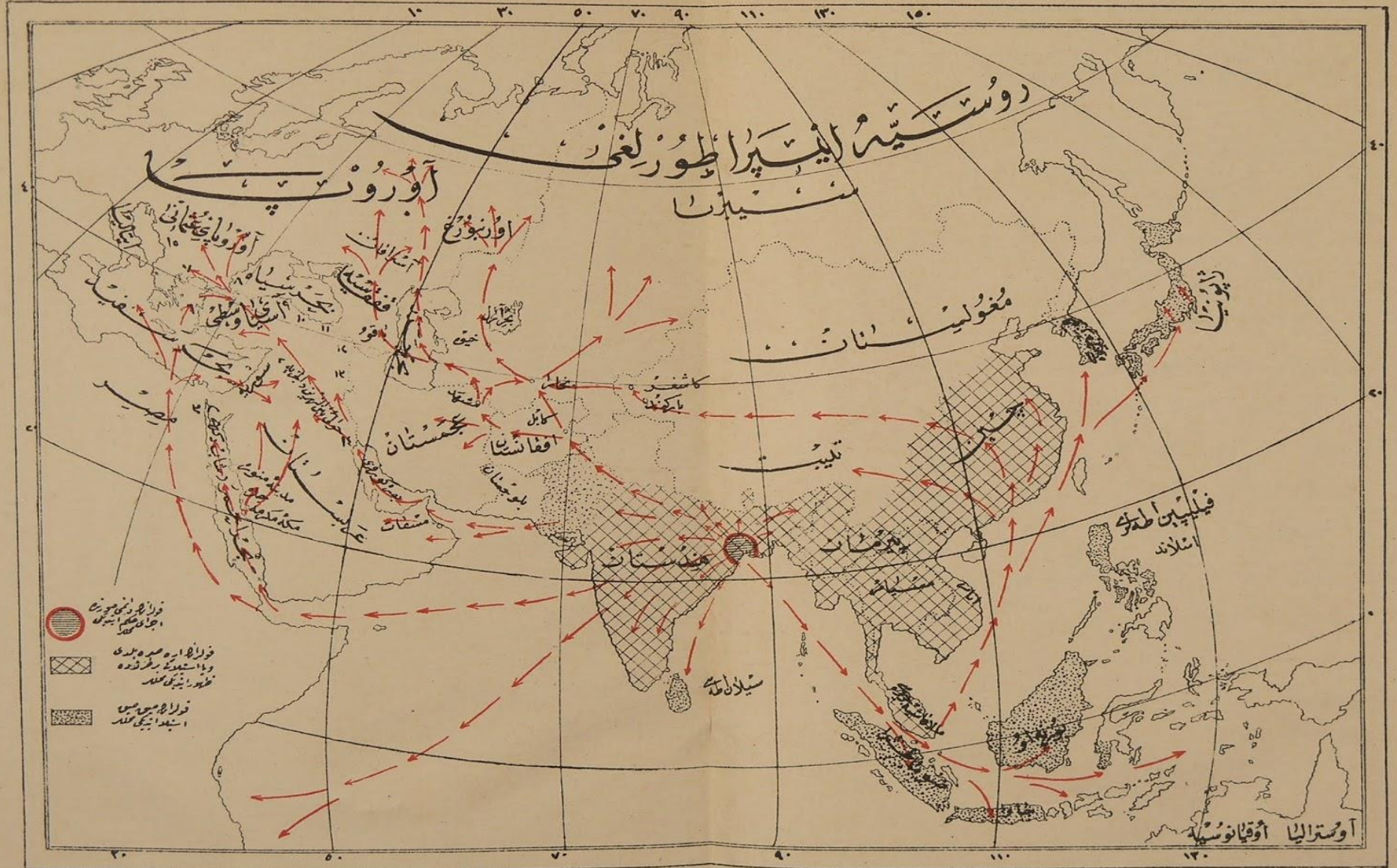
OSMANLI DEVLETİ VE KOLERA SALGINI

- «Salgın hastalıklar Doğu-Batı yönünde bir köprü konumunda olan Osmanlı coğrafyasında her dönem önemli bir tahribat yapmıştır. 19. yüzyılda bu salgınların kaynağı Hindistan'da Aşağı Bengal deltası üzerinde bulunan Ganj ile Brahmaputra nehirleri arasındaki araziden doğan koleraydı. Kolera 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren küresel bir tehdit halini almıştır. Osmanlı topraklarında kolera ilk defa 1822 senesinde görülmüş ve bundan sonra gerek büyük salgınlar gerekse de ara salgınlar halinde Osmanlı topraklarından eksik olmamıştır. Koleranın kıtalar arasında salgınlar halinde dünyayı sarstığı bu yüzyılda, deniz ve kara ticaret yollarının kesişme noktasında bulunan Osmanlı ülkesinde de büyük çaplı zayıflığa sebep olmuştur.»

KOLERANIN BAŞLICA SEYİR ETTİĞİ MAHAL VE MEVÂKİ'İ GÖSTEREN HARİTADIR (h. 1327-m.1909)

8

Bir Tahaffuzhane (Karantinahane) Örneği: Urla Tahaffuzhanesi (k.1865)

- 1865'te Urla ilçesi açıklarına inşa edilen tahaffuzhane, hem Anadolu'yu hem de Balkanlardan hacca gideceklerin durağı olması nedeniyle kutsal toprakları da hastalıklardan korudu.
- Bir ada tahaffuzhanesi olan söz konusu tahaffuzhane, Osmanlı Devleti zamanında veba, tifo, tifüs gibi ölümcül hastalıkların yayılmasını önlemek için inşa edildi.
- Tahaffuzhanede gelen misafirler banyolarda temizlenir, kıyafetleri ve eşyaları da buharlı kazanlarda sterilize edilirdi.
- Gelenler arasındaki hastaların tedavileri de yine bu adada yapılıyordu. Belli bir süre karantina altında tutulduktan sonra Osmanlı topraklarına alınıyorlardı.
- Karantina Adası, daha sonra burada inşa edilen Urla Devlet Hastanesi ile uzun yıllar vatandaşlara hizmet etmiştir.

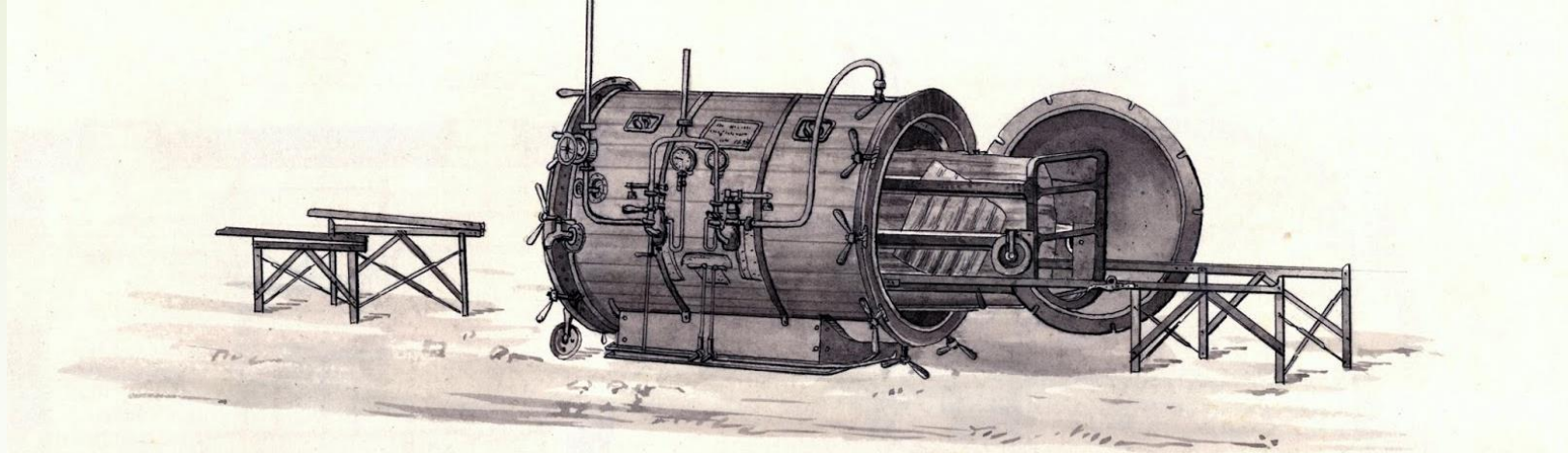
Tebhirhane (Bakteriyolojihane)

- Biri temiz diğeri bulaşık olmak üzere iki ana bölümden oluşur.
- İki bölümü ayıran duvara bir etüv makinesi yerleştirilir. Bu makinenin iki bölüme de açılan kapakları vardır.
- Hastalığın bulaştığı evlerden getirilen ve bulaşık bölümden içeri alınan eşyalar, 110 derece basınçlı su buharında 1,5 dakika bekletilerek mikroplardan arındırılmış bir halde etüv makinesinin temiz bölümünden çıkartılır.
- Tebhirhaneler içinde ayrıca arabalık, ahır, müstahdem odaları ve samanlık da bulunurdu.
- Tebhirhaneler okul, hastane gibi halka açık yerleri ilaçlandırmak suretiyle de salgına yönelik tedbirler almıştır.
- Üst foto: Gedikpaşa Tebhirhanesi (1893)
- Alt foto: Üsküdar Tebhirhanesi (1894)

ETÜV MAKİNESİ

- Yiyecekleri veya nesneleri yüksek ısıyla sterilize ve dezenfekte etmekte kullanılan söz konusu kapalı araçlar tahaffuzhane ve tebhirhanelerde bulunmaktaydı.

پارلاتوریو } (پارلا-توریو) [torio] مکالمه عملی،
 -مخفظخانه لرده بولاشیق آدم‌لری
 سوبلتکه مخصوص دائره.

PARLATORYO (HASTALIK TEŞHİS DAİRESİ)

- Osmanlıca sözlükte: Mükaleme mahalli, tahaffuzhanelerde bulaşık adamları söyletmeye mahsus daire.
- Fotoğraf notu: Fotodaki parlatoryo, Osmanlı topraklardaki en büyük ve kapsamlı tahaffuzhane olan ve 1882 yılında Kızıldeniz’de hac güzergahı üzerinde kurulan Kamaran Tahaffuzhanesi’ne aittir. Söz konusu tahaffuzhane kurulmasından itibaren binlerce hacıyı, yolcuğu, gemiyi ve vapuru bünyesinde ağırlamıştır.

KAYNAKÇA

- Nükhet Varlık, *Tâun*, TDV İslâm Ansiklopedisi.
- Canan Yıldırım, *Ada-yı Tahaffuzun Memurları: Kamaran Adası Örneğinde Tahaffuzhane Çalışanları (1882-1916)*, Stratejik ve Sosyal Araştırmaları Dergisi.
- Abdulkadir Macit, *Küresel Salgınların Tarihi ve Dünya-Tarihsel Dönüşümler*, İLEM.
- Mesut Ayar-Yunus Kılıç, *Osmanlı'da Vebanın Sona Erişine Dair Bir Değerlendirme*, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi.
- Özgür Yılmaz, *1847-1848 Kolera Salgını ve Osmanlı Coğrafyasındaki Etkileri*, Avrasya İncelemeleri Dergisi.
- Türkmen Türel, *Osmanlı Devleti'nde 1910 Tarihinde Meydana Gelen Kolera Salgını Hakkında Önemli Bir Kaynak*, Tarih Okulu Dergisi.
- <https://www.ottomanhistorypodcast.com/2020/03/kolera.html>
- <https://sozluk.gov.tr/>
- <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/anadolunun-saglik-kapisi-urta-tahaffuzhanesi/1783898>
- <https://www.fikriyat.com/galeri/tarih/istanbulda-acilan-ilk-tebhirhane-gedikpasa-tebhirhanesi/9>